

Szabó Szilárd[1]: A Magyarország és Ausztria közötti közjogi viszonyt érintő részek problémái a Csemegi-kódexben

Debreceni Jogi Műhely, 2006. évi (III. évfolyam) 1. szám, (2006. január)

E tanulmány keretei között azokkal a cikkelyekkel kívánok foglalkozni, amelyek az első modern magyar büntető törvénykönyv Különös Részének azon fejezeteihez tartoznak, amelyek a Magyarország és Ausztria közötti közjogi kapcsolat büntetőjogi védelmét biztosították, illetve amelyek fejezetek a két állam közjogi kapcsolatának szempontjából felvetnek bizonyos problémákat és kérdéseket. Szeretnék rávilágítani a két állam közötti közjogi kapcsolat problémáinak büntetőjogi vetületeire.

A kiegészítés után rendkívül sürgős intézkedéseket kellett hozni az akkori igazságügyi kormánynak, hogy a halaszthatatlanná vált reformokat minél hamarabb véghezvigyék. Csemegi Károly az 1870-es évek elejére elkészítette a büntető anyagi jogi törvénytervezetet, amelyet 1873-ban Pauler Tivadar be is terjesztett a Képviselőház elé, amely azonban nem került tárgyalásra. 1875-ben a törvényjavaslatot – többszöri átdolgozás után – az akkori igazságügy-miniszter, Perczel Béla újra betervezte a Képviselőház elé. A Képviselőház igazságügyi bizottsága 1876. április 3- a és 1877. szeptember 15- e között hatvankét ülésen át tartó vita során elfogadta a törvényjavaslatot és 1877. november 21-én megkezdte a törvényjavaslat általános vitáját.[2]

Az Ausztria és Magyarország közötti közjogi kapcsolat büntetőjogi védelme

A törvényjavaslat Különös Részének első fejezetében, a felségsértés tényállásának egyik szakasza tartalmazta a Monarchia két állama közötti kapcsolat büntetőjogi védelmét. A törvényjavaslat általános tárgyalásának során a korábbi igazságügy-miniszter, Pauler Tivadar volt a törvényjavaslat előadója. Kifejtette, hogy a büntető törvénykönyv összeállításánál nem lehetett figyelmen kívül hagyni azt a viszonyt, amely Magyarország és az uralkodó egyéb országai között fennáll. Két külön államról van szó, “melyek az érdekek és jogi kötelek sokszoros láncolata által szorosan egymáshoz vannak fűzve.” Ezért szükséges, hogy a Monarchia másik államának területi épségét, biztonságát, a közös ügyek tárgyalására kiküldött delegáció és annak bizottságai becsületét, szabadságát a büntető törvénykönyv is védelmezze. Természetesen, a viszonyosság alapján az osztrák törvényhozás részéről is elvárható, hogy ugyanígy járjon el.[3]

A felségsértés tényállásához[4] fűzött miniszteri indokolás leszögezte, hogy a büntetőjogi védelmet ki kell terjeszteni arra a kapcsolatra is, amely a magyar állam és a Monarchia másik állama között “sarktvényeink” szerint fennáll. “A büntetőtörvénykönyv nem alkot államjogot, feladata erre vonatkozólag csupán az: hogy a létezőt erélyesen és nyomatékkal oltalmazza. Sarkalatos törvényeink hazánk és a monarchia másik fele közt, egy szorosan meghatározott kapcsolatot állapítottak meg; e kapcsolat, mely már a sanctio pragmaticában találja kifejezését: nemcsak kiválóan államjogi, hanem állami alakzatunk egyik legerősebb tényezője is. Ezt nem mellőzheti a büntetőtörvénykönyv, a mellőzés – a tetszés szerinti erőszakoskodásnak, a büntetlen megtámadásnak tenné ki azon tényezőt, melyben fennállásunk, individualitásunk s nemzetközi hatásunk garantiáját ismerte el az alaptörvény. Ez utóbbi szerint – a monarchia másik fele, vérrel és pénzzel tartozik oltalmazni a mi területünket, ha ez megtámadtatná: mi is viszont a monarchia másik államának területét. A mi tehát a mi részünkről is fegyveres actiót von maga után, ha megsértetik: azt büntetlennek nem tekintheti a büntető törvény.” Ezek az intézkedések szükségszerűen következnek a magyar államjogból, ezek nélkül az államrend oltalma nem lehet teljes.[5]

A Képviselőház igazságügyi bizottságában lezajlott tárgyalásokon Szilágyi Dezső megjegyezte, hogy tudomása szerint az osztrák büntető törvénykönyv sem rendeli büntetni azt, hogy a magyar állam területét erőszakkal egy másik államhoz csatolják. Úgy vélte, ha az osztrák büntető törvénykönyvet nem módosítják, akkor a magyar törvényjavaslatból is törölni kellene az osztrák államterület büntetőjogi védelmét érintő szakaszt.

Csemegi Károly indokoltnak tartotta a felvetést, és erre nézve a két minisztérium közötti tárgyalásokat javasolt. Komjáthy Béla viszont a szakasz azonnali törlése mellett érvelt, mivel szerinte a büntető törvénykönyvnek nem a két állam közötti közjogi kapcsolatot kellene védelmeznie, hanem a magyar állam önállóságát és függetlenségét garantáló törvényeket. Elegendő, ha a törvény az uralkodó személye által létező kapcsolatot védelmezi.[6]

A Képviselőház igazságügyi bizottsága egy jelentést készített a büntetőtörvény javaslatáról, az Ausztriához és Horvátországhoz való viszony tekintetében. Ebben a jelentésben a bizottság a következő határozati javaslatot terjesztette elő: “Tekintettel azon közjogi kapcsolatra, mely alaptörvényeink szerint hazánk és Ő felsége többi országai és tartományai közt létezik, a magyar büntető törvénykönyvbe oly intézkedések vétettek fel, melyek a monarchia államának területi épségét s biztonságát, továbbá a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottságának és ezen bizottság küldöttségeinek szabadságát és becsületét védik.” A bizottság kérte továbbá a magyar kormánytól, hogy gondoskodjék arról, hogy Ausztria részéről a viszonzosság meglegyen.[7] Az igazságügyi bizottság javaslatát később mind a Képviselőház, mind a Főrendiház elfogadta.[8] A törvényjavaslat 127. § - nak második és harmadik bekezdését, már a Képviselőház általános vitája során éles támadások érték az ellenzék részéről.

Komjáthy Béla kifogásolta, hogy a javaslatban szerepel az “osztrák – magyar monarchia” elnevezés, holott ez a kifejezés ellentétben áll a magyar közjog álláspontjával, és “egyszerű tagadása” az önálló magyar állam létének. Az osztrák – magyar Monarchia nem létező közjogi fogalom, éppen ezért a magyar büntető törvénykönyv nem is védheti. Egy magyar büntető törvénykönyv nem védheti egy idegen állam területét, alkotmányát. Magyar állampolgár csak hazája és királya iránt tartozik hűséggel, így csak ezek ellen követhet el felségsértést vagy hűtlenséget. Szerinte az által, hogy a büntető törvénykönyv javaslata a fennálló állapotokat kívánja védelmezni, kizárja annak a lehetőségét, hogy a létező közjogi viszonyt egyáltalán bírálni lehessen. A javaslat olyan helyzetet teremt, hogy eltiltja a polgárokat, a közjogi kapcsolatot érintő véleményük szabad kifejtésétől.[9]

A törvényjavaslat Különös Része első hat fejezetének általános tárgyalása során Mocsáry Lajos hangsúlyozta, hogy a felségsértés és a hűtlenség keretébe belefoglalták a közös birodalmat (az osztrák – magyar Monarchiát), valamint az Ausztria elleni felségsértés és hűtlenség büntethetőségét. A Monarchia büntetőjogi védelme azt eredményezi, hogy becikkelyezzük a közös birodalom fogalmát. Ez ellentétes fennálló törvényeinkkel, amelyek szerint csak önálló Ausztria és tőle független, önálló Magyarország létezik. Ha a magyar Országgyűlés elfogadná ezt a javaslatot, akkor egy magyar állampolgár is elkövethetne hűtlenséget a közös birodalom, illetve Csehország vagy Tirol ellen.

Az 1843. évi törvényjavaslat nem védte ilyen módon a közjogi kapcsolatot. Egyébként is, ha két önálló, független állam egymással szövetségre lép, nem szükséges, hogy ezt a viszonyt, ezt a szövetséget a büntetőjog is védje. Szerinte a törvényjavaslat a közösüges alapokon álló párturalmat akarja védeni.[10]

Helfy Ignác kijelentette, hogy az Ausztria és Magyarország közötti közjogi viszonyt nem a büntetőjognak, hanem a nemzetközi jognak kellene védelmeznie.[11]

Hegyessy Márton szerint, a törvényjavaslat Ausztria és Magyarország közötti közjogi kapcsolatot védelmező szakasza, (127. § 3. bekezdés) értelmében a magyar állampolgárnak Ausztria ugyanúgy hazája, mint Magyarország. Vagyis a törvényjavaslat ezen szakasza

teljesen összemossa Magyarországot Ausztriával. A büntető törvénykönyv javaslata túlmegy azon a határon, ami még elfogadható és indokolható. Álláspontja szerint helyes, hogy a büntető törvénykönyv védelmezni akarja a kiegyezést becikkelyező 1867. évi XII. törvényt, de nem szabad közjogot alkotnia. Márpedig a javaslat másként értelmezi a fennálló közjogi viszonyokat, mint a magyar álláspont és azoknak újabb értelmet ad. A javaslat egyenesen a “Reichseinheit” eszméjéből indul ki.

A törvényjavaslat eredeti 127. § 2. és 3. pontja helyébe a következő módosításokat kívánta elhelyezni:

(A felségsértés büntetést képezi azon cselekmény is, mely közvetlenül arra van irányozva, hogy)

“127. § (2) A magyar állam alkotmánya, vagy a magyar államot képező országok, vagy a magyar állam és az ő felsége uralkodása alatt lévő többi országok közt fennálló kapcsolat erőszakkal megváltoztassék,

(3) A magyar állam területe, vagy valamely része erőszakos módon idegen uralom alá jusson, vagy az államtól erőszakosan elszakíttassék.”[12]

Hegyessy Márton javaslata inkább csak szövegében tér el az eredeti javaslatban szereplő megoldástól, vagyis abban, hogy kikerüli az osztrák – magyar Monarchia kifejezés használatát és azt az őfelsége uralkodása alatt álló országok kifejezéssel helyettesíti, de a büntetőjogi védelem Hegyessy szövege szerint is a két rész közötti kapcsolatra vonatkozik, ezért a módosító javaslat közjogi értelemben ugyanazt jelenti, mint az eredeti javaslat.

Az ellenzék részéről elhangzott bírálatokra a törvényjavaslat megalkotója válaszában kifejtette, hogy a büntető törvény a létező rendet oltalmazza. A létező rend pedig a Monarchia másik államával fennálló közjogi kapcsolat, amelyet a Pragmatica Sanctio értelmében fegyverrel és vérrel védelmeznünk kell. A büntető törvénykönyv javaslata azokat a cselekményeket rendeli büntetni, amely cselekmények következtében szükség lenne fiaink életére és hazánk anyagi erejére. Ezt előzhetjük meg ha ezen cselekményeket már a büntetőjog eszközeivel is szankcionáljuk.

Csemegi Károly példának hozta fel, hogy ha magyar területről pénzzel és fegyverrel segítenének abban, hogy Bukovina Romániához kerüljön. Bár Bukovina Ausztria része, de nyilvánvaló, hogy egy ilyen akció sértené Magyarország elemi érdekeit, ezért a magyar hatóságoknak fel kellene lépniük ez ellen.

Úgy vélte, hogy az 1843. évi törvényjavaslat azért nem szabályozta ezt a kérdést, mert a kiegyezést becikkelyező törvény csak 1867 – ben jött létre. A kiegyezési törvény értelmében nekünk is oltalmaznunk kell Ausztriát. Ez az oltalom sokkal olcsóbb a büntetőjogi védelem által, mint a hadsereg által.

Reagálva az ellenzék azon felvetésére, hogy miért nem védi a büntetőjog a külállamokkal kötött szövetségeket, kifejtette: ezek a kapcsolatok a nemzetközi jog körébe tartoznak, időlegesek, és nem szervesültek, nem intézményesültek. Az Ausztriához fűződő kapcsolat államjogi viszony, amely állandó és szerves intézménnyé alakult.[13]

A 127. § vonatkozó szakaszainak igazolásaként már a törvényjavaslathoz fűzött miniszteri indokolás felhozta az 1848. évi XVIII. törvény 6. szakaszát, amely ugyanolyan módon rendelte büntetni azt, aki a két állam közötti közjogi viszony “tettleges felbontására izgat” azzal, aki Magyarország területi integritása ellen, vagy az alkotmány erőszakos megváltoztatására lázít. “A hely, a hol, az összefüggés, a melyben e szabály ki van mondva s különösen a büntetés azonossága, mely a 6. § -ban meghatározott valamennyi cselekmény

elkövetőjét különbség nélkül éri: világosan mutatják, hogy e kapcsolat már az 1848 – ki törvényhozás által is állami jogrendünk oly lényeges alkatrészének ismertetett el, melyet a többi alkatrészekkel egyenlő büntetőjogi oltalom illet. (...) Mindenütt, hol hasonló – a törvényes kapcsolatot oltalmazó intézkedések tartalmaztatnak: csakis sanctio céloztatik adadni a létező jogrendnek s rendszeres viszonylatba hozatnak a közjog tételei a büntető – törvényekkel.[14]

Pauler Tivadar előadó szintén reagált az ellenzéki felszólalásokra. Elutasította azt a feltételezést, hogy az osztrák – magyar Monarchia, mint kifejezés a magyar állam függetlenségét, önállóságát veszélyeztetné, mivel már korábban is szerepelt számos más törvényeinkben: így az 1869. évi XIII. és XIV. törvényekben, az 1870. évi III. törvényben, az 1873. évi XXV. törvényben, 1874. évi IV. törvényben valamint az 1875. évi XIX. törvényben is. Ezeken kívül minden olyan törvényben szerepel, amelyekben a külfölddel kötött szerződésekről van szó.[15] Pauler szerint a törvényjavaslat nem olvasztja egygé Ausztriát és Magyarországot. A 127. § - ban kétszer is előfordul “az osztrák – magyar monarchia másik állama” kifejezés. A törvényjavaslat semmi mást nem akar, csak a Pragmatica Sanctio által megállapított kölcsönös védelem elvét a büntetőjog eszközeivel védeni. Ez semmi estre sem jelentheti Magyarország függetlenségének akár a legcsekélyebb mértékű sérelmét.[16]

Hegyessy Márton erre felhozta, hogy az 1843. évi javaslat idején is fennállt már a kölcsönös védelem elve, hiszen az a Pragmatica Sanctión alapul, mégsem tartalmazta az akkori javaslat a közjogi kapcsolat védelmét. Csemegi Károly példájára utalva kijelentette, hogy pontosan azért képviseli a büntető törvénykönyv javaslata az összbirodalom eszméjét, mert ugyanúgy kívánja büntetni a Bukovina elszakítását célzó törekvéseket, mint egy közvetlenül Magyarországot fenyegető bűncselekményt. A magyar büntető törvénykönyv magyar állam elleni felségsértést és hűtlenséget nem büntetheti ugyanúgy, mint egy Bukovinában elkövetett felségsértést.[17]

Mocsáry Lajos nem értett egyet az 1848. évi XVIII. törvény 6. §-ra vonatkozó nézetekkel: az nem a közjogi kapcsolat védelmét célozta, hanem az uralkodóház közösségében rejlő birodalmi kapcsolat elleni izgatást rendelte büntetni. Vagyis, Mocsáry szerint a jogi oltalom tárgya a perszonálunió volt.[18]

Az 1848. évi XVIII. törvény 6. § - nak tartalma jobban megfelelt a korabeli magyar közjogi felfogásnak, mint a büntető törvénykönyv javaslata, amely az osztrák – magyar Monarchia kifejezés használatával egy, a korabeli közjogi álláspont szerint nem is létező állam fogalmát használta. Az uralkodó dinasztia közösségén alapuló közjogi kapcsolat elve inkább megfelel a Pragmatica Sanctio által megállapított viszonyoknak az örökös tartományok és Magyarország között, mint Csemegi Károly javaslatának szövege. A korszak magyar közjogi irodalmában nem volt egyértelmű, hogy a Monarchia két állama közötti közjogi viszony tisztán nemzetközi jogi kapcsolat, vagy attól eltérő jellegű.[19]

A kiegyezési törvény, valamint az abban foglalt közös ügyek és azok intézési módja határozta meg a Magyarország és Ausztria közötti közjogi viszony jellegét. A magyar alkotmányjog kétféle elképzelést alkotott meg: a perszonális unió és annak valamely változata, illetve a reálunió.[20]

Ezek alapján a 127. § második szakasza magát a Pragmatica Sanctio által megállapított kölcsönös védelem elvét és gyakorlatban történő megvalósulását védelmezi: “az osztrák – magyar monarchia másik állama közt fennálló kapcsolat” erőszakos úton történő megváltoztatása jelenti a felségsértés büntettének tényállását; míg a harmadik bekezdés az “osztrák – magyar monarchia másik államának”, vagyis Ausztriának a területét védelmezi.

Valóban az a helyzet állt elő, hogy egy, a magyar közjog szempontjából idegen állam sérelmére is el lehetett követni a felségsértés büntettét, holott ez nem következik egyértelműen a Pragmatica Sanctióból. Amíg tehát a Pragmatica Sanctio által megállapított

közjogi viszony büntetőjogi védelme a magyar közjogból következik, addig Ausztria területének büntetőjogi védelmét a Csemegi – kódex teremtette meg.

Vita a 173. § körül

A törvényjavaslat 173. § - a[21] kapcsán már a büntető törvénykönyv általános képviselőházi tárgyalásán vita bontakozott ki az ellenzék és a kormánypárt között a szakasz szövegében található “izgat” kifejezéssel összefüggésben.

Helfy Ignác azt kifogásolta, hogy a szövegben nincs pontosan definiálva a Monarchia másik államával fennálló kapcsolat, illetve a delegáció elleni izgatás fogalma. Nem lehet megállapítani, hogy ezt a tényállást milyen módon lehet elkövetni. Mi az az elkövetési magatartás, amellyel az izgatás fogalmát ki lehet méríteni? Helfy attól tartott, hogy az izgatás fogalmát majd a kormány fogja megtölteni tartalommal, ők fogják majd meghatározni az elkövetési magatartást. Rendkívül veszélyesnek tartotta a magyar parlamentarizmus szempontjából, hogy az uralmon lévő párt olyan büntető törvénykönyvet kíván elfogadtatni, amelyik büntetni rendelné azokat, akik a kormánypárt által hozott törvények ellen fellépnének.

A közös ügyek rendszere ellen fellépni, és azokat esetleg megváltoztatni csak úgy lehet, hogy a közvélemény előtt elmondják annak rossz, káros következményeit. A törvényjavaslat ezt tenné lehetetlenné.[22] Kifogásolta továbbá, hogy a 173. § szövegéből kihagyták az “erőszakos felbontására” kifejezést, így a fennálló közjogi viszony békés és törvényes úton történő megváltoztatására vagy felbontására való izgatás is bűncselekménynek minősül. Ez pedig véleménye szerint nem más, mint a Függetlenségi Párt és minden olyan párt büntethetőségének kimondása, akik ellenzik a közös ügyek rendszerét.[23]

Emmer Kornél válaszában visszautasította Helfy vádjait, és közölte, hogy a törvényjavaslat egyetlen célja a fennálló közjogi helyzet védelme, az izgatás tartalmát pedig nem a magyar kormány, hanem a független magyar bíróság fogja majd meghatározni.[24]

Simonyi Ernő egyetértett azzal, hogy a büntető törvénykönyvnek a fennálló helyzetet kell oltalmaznia, de ez nem jelentheti azt, hogy a létező törvényeket megváltoztathatatlanak akarja nyilvánítani. A törvények ellen izgatni azt jelenti, hogy azokat meg akarják változtatni, mert nem tartják jónak és megfelelőnek. Ezt, véleménye szerint nem lenne szabad büntetni.

Ha egy régebbi törvényt meg akarnak változtatni, nyilvánvaló, hogy agitálni, izgatni fognak ellene az új törvény létrehozása érdekében. Így tulajdonképpen, az egész törvényhozó munka nem más, mint a fennálló törvények elleni izgatás. Álláspontja szerint a javaslat idézett szakaszának a célja nem más, mint eszközt találni a kormánypárt számára, hogy a következő választások előtt a dualista rendszert bíráló ellenzéki képviselők ellen fellépjen.[25]

Metzner Gyula hasonlóan vélekedett: ha a büntető törvénykönyv javaslatának 173. § - a elfogadásra kerül, akkor Magyarországon a pártélet lehetetlenné válik. A másként gondolkodók nem fejthetnék ki véleményüket a büntetőjogi retorziótól való félelmük nélkül.[26]

Várady Gábor tartott attól, hogy a kifejezés definiálatlansága bírói önkényre adhatna okot. Óvott attól, hogy a magyar alkotmányosság egyik legfontosabb alappillére a sajtószabadság korlátozást szenvedjen, ezért javasolta, hogy a 173. § újratárgyalás és szövegezés végett kerüljön vissza az igazságügyi bizottsághoz.[27]

Perczel Béla igazságügy miniszter elfogadta Várady Gábor javaslatát, így a 173. § újra az igazságügyi bizottság elé került.[28] Itt először Chorin Ferenc szólalt fel. Úgy látta, hogy az “izgat” kifejezés túlságosan is tág értelmű, amely lehetetlenné teszi, hogy a törvények megváltoztatására törekedjenek, hiszen az a létező törvények elleni bizonyos mértékű izgatással jár. Ha valaki a közvéleményt az 1867. évi XII. törvény káros voltáról kívánja

meggyőzni, azt nem szabadna büntetni.[29] Horánszky Nándor javasolta az “izgat” kifejezés helyett a “lázít” szó használatát.[30]

Pauler Tivadar védelmébe vette a javaslat eredeti szövegét. Szerinte a büntető törvénykönyv nem azokat akarja büntetni, akik az Ausztriához való viszony módosításáról beszélnek, hanem csak azokat, akik magát a kapcsolatot támadják, vagyis azokat, akik e viszony megszüntetésére izgatnak.[31]

Ha megnézzük a 173. § szövegét, akkor láthatjuk, hogy Pauler álláspontja nem felel meg a valóságnak, hiszen a 173. § szövege nem tartalmazza egyértelműen azt, hogy az izgatás mire irányul: módosításra vagy felbontásra. Sőt, a 173. § azt sem mondja ki, hogy az izgatás erőszakos változtatásra irányuljon. Végül a javaslat szövege nem kívánja meg azt sem, hogy az izgatásnak legyen valamilyen eredménye vagy következménye. Így, nézetem szerint az ellenzék aggodalmai megalapozottak voltak.

A Képviselőház igazságügyi bizottsága végül elfogadta az ellenzék érveit és Horánszky Nándor javaslata alapján a következő jelentést alkotta meg:

“A jogügyi bizottság a maga részéről nem osztozik azon, a Képviselőház tárgyalásai alkalmával felmerült aggodalomban, mintha e §. szövegéből a törvényes intézmények bírálatának azok törvényszerű módosítására vagy megváltoztatására irányzott felszólamlásoknak büntethetőségét következtetni lehetne, minthogy az ’izgat’ szó alá csakis az indulatok és szenvedélyek felgerjesztésével, a törvényes intézmények gyűléstére, megvetésére vagy lealacsonyítására irányzott nyilvános vagy nyomtatványok általi felszólamlásokat véli subsummálhatóknak.

Minthogy azonban az ’izgat’ szónak a közéletben tágasb értelem is tulajdoníthatik és törvényesen megengedett eszközök alkalmazására is kiterjeszhetnénk, az igazságügyi bizottság az ’izgat’ szó helyett a határozottabb értelmű ’lázít’ szót hozza javaslatba.”[32]

A módosítással elmúltak az ellenzék aggályai, bár Simonyi Ernő kifogásolta, hogy miért szerepel külön a 173. § szövegében a delegáció, amikor az tulajdonképpen nem más, mint az Országgyűlés egyik bizottsága. Véleménye szerint helyesebb lenne az “országgyűlési bizottságok” kifejezés használata, mert ebben az esetben mindegyik bizottság azonos büntetőjogi védelemben részesülne.[33]

Ennek érdekében egy határozati javaslatot terjesztett a Képviselőház elé: “Öt évig terjedő államfogházzal büntetendő az, a ki a 171. § - ban meghatározott módon[34] a király személyének sérthetlenségét; a királyi székből örökösödésnek törvényeinkben megállapított rendjét megtámadja; a ki az alkotmányos államforma erőszakos megváltoztatása, vagy a szentesített törvényeknek tartozó engedelmség tetteles megtagadására izgat; ugyszintén az is, a ki a magyar szent korona alá helyezett terület törvényes álladalmi egységének; ki az örökösödési törvényben megállapított és az uralkodóház közösségében létező együttbirtoklási kapcsolatnak tetteles felbontására izgat, avagy a királynak, az Országgyűlésnek és az országgyűlési bizottságoknak törvényes jogai ellen lázít.”[35]

Pauler Tivadar válaszában hangoztatta, hogy azért kell külön hangsúlyozni a delegációk büntetőjogi védelmét, mert abban benne van az osztrák delegáció védelme is. Ha csak az Országgyűlés bizottságai lennének megemlítve, akkor az osztrák delegációra nem vonatkozna a büntetőjogi védelem.[36]

A királyi család büntetőjogi védelmének problémája

A magyar büntető törvénykönyv javaslata tartalmazta a királyi család privilegizált büntetőjogi védelmét. A miniszteri indokolás értelmében “a királyi család kiváló helyzettel bír az állam rendszerében, már az által, hogy a korona – a felséges uralkodó házból örökös: a dinastiának

tagjai tehát már ez okból is, egy különös kiváló egységet képeznek, s közjogilag is különös tekintet alá jönnek.

Ezen – a közjogból származó helyzetnek ad kifejezést a büntetőtörvény tervezete, midőn az uralkodóház tagjainak bántalmazásáról intézkedik.”[37]

Látható, hogy az indokolás szövegében is hol királyi család, hol uralkodóház szerepel. Ez is azt mutatja, hogy a magyar királyi család, a magyar királyi ház fogalma a magyar közjogban nem volt tisztázott, így nem lehet pontosan meghatározni, hogy ki tartozik a magyar királyi család, a magyar királyi ház fogalmi körébe.

A büntető törvénykönyv tárgyalása idején mindössze az 1873. évi XX. törvény használta az “uralkodó – ház” kifejezést[38] a Csemegi – kódex pedig a “királyi ház” és a “királyi család” kifejezéseket.[39] Későbbi törvényeink közül az 1885. évi VII. törvény a főrendiház szervezetének módosításáról tartalmazta az “uralkodó – ház” kifejezést.[40] 1909. évi XVI. törvény szintén a “királyi ház” kifejezést használta.[41] De egyik törvény sem határozta meg, hogy ki tekintendő a királyi ház és a királyi család tagjának.

Vajon azonosnak tekinthető – e a magyar királyi ház az uralkodó Habsburg – Lotharingiai – ház tagjaival? Azaz: megegyezik – e a magyar királyi ház az örökös tartományokban uralkodó osztrák császári házzal? Az osztrák császári ház tagjaira nézve ugyanis van egy 1839 –ből származó házi statútum, amely a következőket tartalmazza:

“A legfelsőbb uralkodóház áll: a császárból, mint annak fejéből; ennek nejből; az uralkodó elődjének esetleg életben lévő özvegyeiből, a főherceg urakból és a főherceg asszonyokból a kik egyenrangú és a mindenkori legmagasabb családfő által jóváhagyott házasságból férfiágon leszármaznak”[42]

A magyar trónöröklési rend azonban nem teljesen azonos az osztrák trónöröklési renddel, mivel a magyar trónon nem a teljes Habsburg – Lotharingiai dinasztia rendelkezik öröklési joggal, hanem csak III. Károly, I. József, és I. Lipót mindkét nemű utódai. Vagyis a magyar trónra nem a teljes Habsburg – Lotharingiai dinasztia rendelkezik öröklési joggal, hanem csak az, aki a fent említett három király leszármazottja. Ha mindhárom ág kihalna, úgy a királyválasztás joga visszaszállna a magyar népre.

Ebből következik, hogy a magyar uralkodóház nem lehet azonos az osztrák uralkodóházzal, vagyis a büntető törvénykönyv 141. § - a alapján az osztrák uralkodó dinasztia tagjai nem részesülnek külön privilegizált büntetőjogi védelemben, így ha valaki a császári házat sértené meg a tényállásban megállapított módon, akkor nem lehet a büntetőjogi felelősségét megállapítani.[43]

Ettől eltért Jászi Viktor a debreceni jogakadémia, majd később a debreceni egyetem jogi kara tanárának a véleménye. Szerinte, mivel egyedül a házi statútum tartalmaz az uralkodócsalád tagjaira vonatkozó szabályokat, ezért a magyar bíróságok onnan fogják megállapítani azt, hogy a sértett valóban a dinasztia tagjai közé tartozik. A magyar bíróságok azonban nem tudják, hogy mi a házi statútum tartalma, ki az, aki meg van nevezve benne, mint az uralkodó dinasztia tagja.

Mit tesz tehát ilyen esetben a magyar bíróság? Annak megállapításáért, hogy ki szerepel a házi statútumban az igazságügyi minisztériumhoz fognak fordulni. Igen ám, de a tényállás kiderítésének a hatásköre a bírói függetlenség része, így a bíróság hatáskörébe tartozik. A sértett személyének kiléte, személyazonosságának megállapítása viszont a tényállás nélkülözhetetlen része. Ebből az következik, hogy a királyi család, a királyi ház

meghatározásának pontatlansága a magyar közjogban végső soron sérti a bírói függetlenséget.[44]

A büntető törvénykönyv hatályának kérdése

Bosznia-Hercegovinát az 1878. július 13 – án megkötött Berliini Szerződés 25. § - a Ausztria – Magyarország közigazgatása alá rendelte. Az 1879. április 21 – én megkötött osztrák – magyar – török konvenció szabályozta a területek feletti szuverenitás kérdését. Ennek értelmében megmaradtak a török szultán felségjogai, garantálták a vallásszabadságot, a muszlim hívők érintkezhetek egyházi feljebbvalóikkal, az imákban megemlíthették a szultán nevét, fennmaradt a török lobogó a minareteken és hivatalos fizetőeszköz maradt a török pénz is. [45]

Bosznia-Hercegovina okkupációját az 1880. évi VI. törvény szabályozta, amelynek legfontosabb rendelkezése az volt, hogy, a tartományok helyzetének bármilyen formában történő megváltoztatása csak az osztrák és magyar parlament “egyetértő jóváhagyása” mellett lehetséges.[46]

A tartományok területén 1879 – ben bevezették az 1855. évi osztrák katonai büntető törvénykönyv átdolgozott változatát. Tekintettel a területek lakosai között többséget alkotó muzulmán vallású népelemekre, bizonyos cselekmények nem minősültek bűncselekménynek (pl. a kettős házasság), bizonyos cselekmények pedig igen (pl. a hárembe belépő idegen férfi tette a közerkölcs elleni kihágásnak minősült).[47] Ez a törvény 1908 után is hatályban maradt.

Az iszlám jog fennállása Bosznia-Hercegovina területén furcsa és extrém helyzeteket is eredményezhetett. Így egy magyar állampolgárnak, aki egyidejűleg bosnyák honos is volt (mert pl. egy bosnyák településen eltöltötte a bosnyák honossághoz szükséges időt, vagy a bosnyák közigazgatásban dolgozott és nem vesztette el a magyar állampolgárságát) az iszlám jog szerint akár négy felesége is lehetett. Ha a férfi áttelepült Magyarország területére, ellene nem lehetett megindítani a büntetőeljárást, de a magyar bíróság a az ilyen kapcsolatból származó utódokat nem tekintette törvényes utódoknak és az utódok öröklése is meglehetősen bonyolult jogi problémákat vethetett fel. Tetézte a meglévő zűrzavart, ha a férfi Törökország területén áttért az iszlám hitre, mivel ezzel egyidejűleg megszerezte a török állampolgárságot is.[48]

1908. október 6 – án I. Ferenc József uralkodói kéziratokban proklamálta Bosznia-Hercegovina annexióját. Azonban az okkupációs törvény által megkívánt “egyetértő jóváhagyás” sohasem történt meg, mivel a betérjesztett annexiós törvényjavaslatokat sohasem tárgyalták a parlamentek, így azokat nem is fogadhatták el. Bosznia-Hercegovina annexiója így alkotmányjogi értelemben nem is történt meg.

A magyar büntető törvény szempontjából ez azt jelentette, hogy nem lehetett eldönteni, hogy az adott bizonytalan közjogi szituációban Bosznia-Hercegovina belföldnek, vagy külföldnek fog minősülni. Vajon a bosnyák honosok milyen állam polgárainak minősülnek? Így például elkövethet – e egy bosnyák honos felségsértést magyar király vagy hazaárulást a magyar állam ellen? A bosnyák honosok ugyanis az osztrák – magyar közös hadseregben szolgáltak.

Az 1908 előtti viszonyban bizonyosan nem, hiszen az 1879. évi konvenció értelmében a török szuverenitás a tartományok felett fennmaradt, így a bosnyákok török alattvalók maradtak.

Bosznia-Hercegovina vonatkozásában az 1910 – ben uralkodói rendeletben bevezetett jogszabályok (a tartománygyűlés szervezetéről, a választójogról, a tartományi közigazgatásról, az egyesülési és gyülekezési jogról) nem tartalmaztak rendelkezést a bosnyák honosok állampolgárságáról.[49] Török állampolgárságuk megszűnt, de nem nyertek sem osztrák, sem magyar állampolgárságot, így kérdéses, vajon elkövethettek – e felségsértést az osztrák császár vagy a magyar király ellen.

Vonatkozik – e a felségsértés tényállása arra a közjogi viszonyra, amely a Monarchia két állama és Bosznia-Hercegovina között 1908 után fennállt? Mivel a fentiek értelmében a bosnyákok kívül álltak Ausztria és Magyarország közötti közjogi viszonyon, nyilvánvaló, hogy a 127. § (2) és (3) bekezdésében foglaltak szerinti büntetőjogi felelősségüket nem lehetett volna megállapítani. Az annexió alkotmányjogi értelemben nem jött létre, tehát ezután sem lehetett a bosnyák honosokat a Magyarország és Ausztria közötti közjogi kapcsolat erőszakos felbontásának büntette miatt felelősségre vonni. [50]

Szilárd Szabó: Die Probleme der das staatsrechtlichen Verhältnis Österreichs und Ungarns berührenden Teile im ungarischen Strafgesetzbuch 1878 (sog. Csemegi-Kodex)

Im Rahmen dieser Studie sollen die strafrechtlichen Probleme der österreich-ungarischen Doppelmonarchie beleuchtet werden. Das ungarische Strafgesetzbuch schützte mit den Mitteln des materiellen Strafrechtes der staatsrechtlichen Verhältnisse zwischen Österreich und Ungarn. Der Entwurf dieses Gesetzbuches enthielt den Schutz des Landesgebietes und der Sicherheit Ungarns, sowie denselben Österreichs. Ferner ließ der Gesetzentwurf die Ehre und freie Tätigkeit der auf die Verhandlung der gemeinsamen Angelegenheiten abgesandte Delegation und deren Kommissionen zukommen.

Die Opposition im ungarischen Abgeordnetenhaus brachte gegen diesen Textentwurf den Einwand heftig vor, dass er das Gebiet und die Verfassung eines fremden Staates schützen will. Wie könne – fragten sie – ein ungarischer Staatsbürger Hochverrat oder Untreue gegen Österreich bzw dessen Kaiser begehen? Ein ungarischer Staatsbürger könne diese Tatbestände nur gegen Ungarn und dessen apostolischen König begehen. Die sog. Österreich-ungarische Doppelmonarchie könne einen strafrechtlichen Schutz nicht genießen, da solche Staatsformation nach der ungarischen verfassungsrechtlichen Auffassung nicht existierte. Mit dieser Schutzregel hätte die ungarische öffentlichrechtliche Meinung die Existenz der Gesamtmonarchie anerkennen, dies also ganz gegensätzlich mit den bestehenden ungarischen Gesetze.

Die ungarische Regierung stand auf der Basis der Pragmatischen Sanktion (GA I, II und III vom Jahre 1723) und des sog. Ausgleichsgesetzes (GA XII vom Jahre 1867), die den Schutz des österreichischen Staatsgebiet ebenso vorschreiben. Die Pragmatische Sanktion bestimme den gemeinsamen und gegenseitigen Schutz der Gebiete beider Staaten, aus dieser folgt also die oben genannten Verpflichtung Ungarns, das Staatsgebiet Österreichs zu schützen. Der Gesetzentwurf erwünscht also nichts anderes als die Verwirklichung der in der Pragmatischen Sanktion vorgelegten Idee der gegenseitigen und gemeinsamen Verteidigung und dies wird auch mit strafrechtlichen Mitteln versichert.

Aus der Pragmatischen Sanktion fließt aber der Schutz des Staatsgebiet nicht eindeutig, sie spricht nämlich nur über die Verteidigung der staatsrechtlichen Beziehung. Der strafrechtliche Schutz des österreichischen Staatsgebiets wurde also vom Csemegi-Kodex erschafft.

Nach dem ungarischen Strafgesetzentwurf wird derjenige bestraft, der gegen die zwischen den zwei Staaten bestehende staatsrechtliche beziehung erregt. Der Entwurf definierte aber nicht den Ausdruck “erregen” und hat auch nicht bestimmt, wie man dieses Verbrechen begehen kann. Dazu war eine gewaltsame Handlung ebenso nicht erwünscht, wie irgendein Ergebnis oder jegliche Folge. Endlich gab der Regierung dem Druck der Opposition nach und wurde der Ausdruck “erregen” durch “aufreizen” ersetzt.

Der Strafgesetzentwurf enthielt auch den strafrechtlichen Schutz des königlichen Hauses. Das ungarische Staatsrecht bestimmte aber nicht genau wer zu dem königlichen Haus bzw zu der

königlichen Familie zu zahlen ist. Der Richter sollte also ggf. den Justizminister fragen, ob der Opfer ein Mitglied des kgl. Hauses sei oder nicht. Dadurch wurde aber der Satz der richterlichen Unabhängigkeit verletzt, nach der selbst der Richter den Sachverhalt feststellen musste, ohne Mitwirkung irgendwelcher Organe der Exekutive.

Im Jahre 1908 wurde Bosnien und die Herzegowina durch die Monarchie annektiert. Es entstand aber kein Gesetz darüber, ob Bosnien und die Herzegowina fortan als Inland oder als Ausland gelten. Es wurde auch nicht bestimmt, welche Staatsbürgerschaft die Bosniaken erhalten. So kann man nicht feststellen, ob ein Bosniak Hochverrat, Untreue oder das Verbrechen gegen das zwischen Österreich und Ungarn bestehende staatsrechtliche Verhältnis begehen kann.

Irodalomjegyzék

1. Források

1. A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878: 5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye, I.–II. szerkesztette: Löw Tóbiás, Budapest, 1880.
2. Corpus Iuris Hungarici–Magyar Törvénytár CD–ROM

2. Feldolgozások

1. Beksics Gusztáv, A dualizmus, Budapest, 1892.
2. Csekey István, A magyar trónöröklési jog, Budapest, 1917.
3. Fayer László, A magyar büntetőjog kézikönyve, II. kötet, Budapest, 1905.
4. Finkey Ferenc, A magyar büntetőjog tankönyve, Budapest, 1914.
5. Geller, Leo, Bosnisch–hercegovinische Verfassungs- und politische Grundgesetze, Wien, 1910.
6. Horváth János, Az 1867. évi kiegyezés. Történelmi, közjogi és politikai tanulmány, Budapest, 1895.
7. Jászi Viktor, A Főudvarnagyi Hivatal bíraskodása a királyi ház tagjai fölött, Debrecen, 1903.
8. Királyfi Árpád, A bosnyák–hercegovinai tartományi illetőség és következményei, Magyar Jogászegyleti Értekezések, III. kötet, 21. füzet, 1911. július.
9. Kovács Kálmán, Közjogi harcok a Csemegi-kódex parlamenti vitájában 1877–78. Jogtörténeti Tanulmányok II. kötet, Budapest, 1968.
10. Pál Alfréd, Bosznia-Hercegovina politikai szervezete, Budapest, 1913.
11. Schnierer Aladár, A büntettekről és vétségekről szóló magyar büntető-törvény (1878: V. t. cz.) magyarázata, Budapest, 1893.
12. Werner E. Rezső, A magyar büntetőjog kézikönyve, Budapest, 1898.

---

[1] III. éves, nappali tagozatos PhD hallgató, Miskolci Tudományegyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető oktató: Dr. Stipta István CSc, intézetvezető egyetemi tanár.

[2] Kovács Kálmán, Közjogi harcok a Csemegi-kódex parlamenti vitájában 1877-78, Jogtörténeti Tanulmányok II. kötet, Budapest, 1968, 101. p.

[3] A büntető törvénykönyv javaslatának általános vitája a Képviselőházban, 1877. november 22. A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878: 5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye, szerkesztette: Löw Tóbiás, Budapest, 1880, Pesti Könyvnyomda Rt. I. kötet, 90. p. (a továbbiakban: Anyaggyűjtemény)

[4] A tényállás ide vonatkozó része a következőképpen hangzik:

“127. § A felségsértés büntettét képezi azon cselekmény is, mely közvetlenül arra van irányozva, hogy:

1. a trónöröklés törvényes rendje erőszakkal megváltoztassék;

2. a magyar állam alkotmánya, vagy a magyar államot képező országok közt fennálló államközösség, vagy a magyar állam és az osztrák – magyar monarchia másik állama közt fennálló kapcsolat erőszakkal megváltoztassék;

3. a magyar államnak, vagy az osztrák – magyar monarchia másik államának területe, vagy ezeknek valamelyik része erőszakkal idegen uralom alá jusson, vagy azon államtól, a melyhez tartozik, erőszakkal elszakíttassék.” Corpus Iuris Hungarici – Magyar Törvénytár CD – ROM. A 127. § rendelkezései tehát büntetni rendelték mindazon cselekményeket, amelyek az állam alkotmánya és területi épsége ellen irányultak. Ide sorolandó azon cselekmény is, amely a magyar állam és az osztrák – magyar monarchia másik állama között fennálló kapcsolat megsemmisítésére, vagy más közjogi viszony jogtalan és erőszakos létesítésére irányul. A törvény oltalma tehát nem szorítkozott csupán a magyar korona területi épségének fenntartására, hanem az “egész monarchia” létfenntartásának megóvására is kiterjedt. schmierer aladár, A büntettekről és vétségekről szóló magyar büntető – törvény (1878. V. t. cz.) magyarázata, Budapest, Franklin, 1893, 264. p.

[5] Anyaggyűjtemény, II. kötet, 6 – 7. p.

[6] Anyaggyűjtemény, II. kötet, 52. p.

[7] Az osztrák kormány az osztrák büntető törvénykönyv 1874. évi javaslatába felvette a magyar államterület büntetőjogi védelmét:

“Des Hochverrathes macht sich schuldig, wer es unternimmt (...) 2. die gesetzliche Thronfolgeordnung der Monarchie oder die Staatsgrundgesetze, oder die Landesverfassung eines der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder oder den Verband zwischen diesen Ländern und den Ländern der ungarischen Krone gewaltsam zu ändern.”

A törvényjavaslat azonban nem vált törvénnyé. Az osztrák büntető törvénykönyv 58. §-nak (b) pontja csak a “Regierungsform” védelméről rendelkezett. Az 1862. évi december 17 – i törvény szerint csak az alkotmány elleni támadás minősült bűncselekménynek. fayer lászló, A magyar büntetőjog kézikönyve, II. kötet, Budapest, Franklin, 1905, 11. p.

Az 1912. évi, Glaser – féle osztrák büntető törvénykönyv javaslat szintén tartalmazta a magyar államterület büntetőjogi védelmét. finkey ferenc, A magyar büntetőjog tankönyve, Budapest, Grill, 1914, 818. p.

[8] Anyaggyűjtemény, I. kötet, 162 – 164. p

[9] Komjáthy Béla felszólalása, 309. ülés, 1877. november 22. Anyaggyűjtemény, I. kötet, 97. p.

[10] Mocsáry Lajos felszólalása, 1877. november 28. Anyaggyűjtemény, II. kötet, 21. p.

[11] Helfy Ignác felszólalása, 1877. november 28. Anyaggyűjtemény, II. kötet, 38. p.

[12] Hegyessy Márton felszólalása, 1877. november 29. Anyaggyűjtemény, II. kötet, 52 – 54. p.

[13] Csemegi Károly felszólalása, 1877. november 28. Anyaggyűjtemény, II. kötet, 27 – 29. p.

[14] Miniszteri indokolás az 1878. évi 5. törvénycikkhez, Corpus Iuris Hungarici – Magyar Törvénytár, CD-ROM.

[15] Ennek ellenére még későbbi szakmunkákban is előfordul az ellenzék véleményét elfogadó nézet, pl. Werner E. Rezsőé, aki szerint a magyar büntető törvénykönyv honosította meg az osztrák – magyar kifejezést, pedig az helytelen, mivel “az csak egy egységes államnak

a neve, nem pedig két, szövetséges unióban lévő államé.” Werner E. Rezső, A magyar büntetőjog kézikönyve, Budapest, Hornyánszky Viktor bizománya, 1898, 224. p.

[16] Pauler Tivadar felszólalása, 1877. november 29. Anyaggyűjtemény, II. kötet, 54 – 56. p.

[17] Hegyessy Márton felszólalása, 1877. november 29. Anyaggyűjtemény, II. kötet, 53. p.

[18] Mocsáry Lajos felszólalása, 1877. november 28. Anyaggyűjtemény, II. kötet, 22. p. A törvény említett szakasza így hangzik:

“6. § Ki a magyar szent korona alá helyezett terület tökéletes álladalmi egységének, ki a sanctio pragmaticánál fogva megállapított, s az uralkodóház közösségében létező birodalmi kapcsolatnak tetteles felbontására izgat; ki az alkotmány erőszakos megváltoztatására s a törvényes felsőség elleni engedetlenségre lázít, s bűnök elkövetésére hiv fel és buzdít, négy évig terjedhető fogsággal, és 2000 forintig emelkedhető büntetéssel fog büntettetni.” Corpus Iuris Hungarici – Magyar Törvénytár CD – ROM. Az igazságügyi bizottság említett ülésén Komjáthy Béla álláspontja tulajdonképpen teljesen megegyezik az 1848. évi XVIII. törvény 6. § - nak tartalmával.

[19] Kétségtelen, hogy a nemzetközi szerződés eszméjének volt a korszakban a legnagyobb tápora a magyar közjogi irodalomban: Kmetz Károly, A magyar közjog kézikönyve, Budapest, Politzer Zsigmond és fia kiadása, Balogh Arthur, Az 1867: XII. t. – cz. felfogásának kérdéséhez, Athenaeum, 1913. évi 1. szám, Nagy Ernő, Magyarország közjoga. Államjog, Budapest, 1907, Athenaeum, Concha Győző, Politika. Alkotmánytan, I. kötet, Budapest, Eggenberger, 1895, Ferdinándy Gejza, Magyarország közjoga, Budapest, Politzer Zsigmond és fia kiadása, 1902.

[20] Beksics Gusztáv szerint a két állam kapcsolata “együttbirtoklással és kölcsönös védelmi kötelezettséggel párosult” perszónálunió. Beksics Gusztáv, A dualizmus, Budapest, Athenaeum, 1892. 237. p. Horváth János pedig a következőképpen vélekedett: “Az osztrák és magyar monarchia (sic!) tehát a két érdekelt, alkotmányilag és államigazgatásilag egymástól független két állam real unioja a közös védelemre, közös organumokkal a közöseknek elismert ügyek vitelére, s különleges alkotmányos organumokkal (delegatio) a közösen kormányzott ügyek ellenőrzésére s úgy a közös ügyek tekintetében szükséges társas akarat létrehozására.” Horváth János, Az 1867. évi kiegyezés. Történelmi, közjogi és politikai tanulmány, Budapest, Dobrowsky és Franke, 1895.

[21] 173. § “Őt évig terjedhető államfogházzal büntetendő az, a ki a 171. §-ban meghatározott módon a király személyének sérthetlenségét, a trónöröklés törvényes rendjét, az alkotmányos államformát, vagy a törvény kötelező erejét megtámadja; ugyszintén az is, ki az alkotmány egyes intézményei, a monarchia másik államával fennálló kapcsolat, vagy a magyar államot képező országok közt fennálló államközösség ellen, avagy a királynak, az országgyűlésnek, az országgyűlési bizottságoknak vagy a közösügyek tárgyalására hivatott bizottságnak törvényes joga ellen izgat.” Corpus Iuris Hungarici – Magyar Törvénytár CD – ROM.

[22] Helfy Ignác felszólalása, 1877. november 23. Anyaggyűjtemény, I. kötet, 111 – 112. p.

[23] Helfy Ignác felszólalása, 1877. november 28. Anyaggyűjtemény, II. kötet, 37. p. Kissé gúnyosan hozzáfűzte még, hogy éppen az a Tisza Kálmán akarja büntetni a delegáció és a közös ügyek elleni izgatást, aki éveken keresztül művelte azt.

[24] Emmer Kornél felszólalása, 1877. november 23. Anyaggyűjtemény, I. kötet, 121. p.

[25] Simonyi Ernő felszólalása, 1877. november 28. Anyaggyűjtemény, II. kötet, 31 – 32. p. Hasonló nézeteket hangoztatott Chorin Ferenc is. Anyaggyűjtemény, II. kötet, 33. p.

[26] Metzner Gyula felszólalása, Anyaggyűjtemény, II. kötet 170. p.

[27] Várady Gábor felszólalása, Anyaggyűjtemény, II. kötet, 169. – 170. p.

[28] Anyaggyűjtemény, II. kötet, 171. p.

[29] Chorin Ferenc felszólalása a Képviselőház igazságügyi bizottságában, Anyaggyűjtemény, II. kötet, 179. p.

[30] Horánszky Nándor felszólalása, Anyaggyűjtemény, II. kötet, 180. p.

[31] Pauler Tivadar felszólalása, Anyaggyűjtemény, II. kötet, 179. p.

[32] A Képviselőház igazságügyi bizottságának a 173. § - ra vonatkozó második jelentése. Anyaggyűjtemény, II. kötet, 180 – 181. p.

[33] Simonyi Ernő felszólalása, 1878. január 15. Anyaggyűjtemény, II. kötet, 202. p.

[34] Különös Rész VI. fejezet: Az alkotmány a törvény a hatóságok vagy a hatósági közegek elleni izgatás

171. § “A ki valamely gyülekezeten nyilvánosan, szóval, vagy a ki nyomtatvány, irat, képes ábrázolat terjesztése, vagy közszemlére kiállítása által, büntett vagy vétség elkövetésére egyenesen felhi, ha a büntett vagy vétség elkövetett: mint felbujtó büntetendő.” Corpus Iuris Hungarici – Magyar Törvénytar CD - ROM.

[35] Anyaggyűjtemény, II. kötet, 202. p.

[36] Pauler Tivadar felszólalása, 1878. január 15. Anyaggyűjtemény, II. kötet, 204. p.

[37] Az 1878. évi V. törvénycikk indokolása. Corpus Iuris Hungarici – Magyar Törvénytar, CD – ROM. A miniszteri indokolás példának hozta fel az olasz és belga büntető törvénykönyvet, mint amelyek külön büntetőjogi védelemben részesítik a királyi családot.

[38] Az 1873. évi XX. törvénycikk a hadsereg és a honvédség lószükségletének fedezéséről mozgósítás esetében. “1. § Hogy a fegyveres erőnek egészben vagy részben való mozgósítása esetében a szükségelt lóállomány minél gyorsabban és kellő mennyiségben biztosíthatassék, minden lótulajdonos köteles hadiszolgálatra alkalmas lovait megfelelő kárpótlás mellett az állam részére átengedni.

Kivételnek:

1-ször. Az Ő Felsége és a felséges uralkodó-ház tagjainak udvartartására szolgáló lovak.” Corpus Iuris Hungarici – Magyar Törvénytar CD – ROM.

[39] 1878. évi V. törvény Különös Rész II. fejezet: A király, a királyi ház tagjainak bántalmazása és a király megsértése.

141. § “A ki a királyi család valamelyik tagját tetteg bántalmazza, a mennyiben cselekménye súlyosabb beszámítás alá nem esik: a királyi ház tagja bántalmazásának büntetést követi el, és öt évig terjedhető fegyházzal, hivatalvesztéssel és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztésével büntetendő.

A ki a királyi ház valamelyik tagja ellen sértést követ el: vétség miatt egy évig terjedhető fogházzal, ha pedig a sértést irat, nyomtatvány, képes ábrázolat terjesztése vagy közszemlére kiállítása által követi el: két évig terjedhető államfogházzal büntetendő.”

[40] 2. § “Örökös jogon tagjai a főrendiháznak:

a) a felséges uralkodóház teljeskorú főhercegei,” Corpus Iuris Hungarici Magyar Törvénytar CD – ROM.

[41] 1909. évi XVI. törvény a magyar főudvarnagyi bíraskodásról

3. § “A magyar főudvarnagyi bíróság birói hatósága kiterjed:

1. a királyi ház tagjaira;” Corpus Iuris Hungarici – Magyar Törvénytar CD – ROM.

[42] Idézi csekey istván, A magyar trónöröklési jog, Budapest, Athenaeum, 1917, 344. p.

[43] Barabás Béla felszólalása Ferenc Ferdinánd nyilatkozatának becikkelyezése tárgyában. Az 1896. évi november hó 23 – ára hirdetett Országgyűlés Nyomtatványai. Képviselőházi

Napló XXX. kötet, 604. országos ülés, 1900. november 6. 257. p. Budapest, Pesti Könyvnyomda – rt.

[44] Jászi Viktor, A Főudvarnagyi Hivatal bíraskodása a királyi ház tagjai fölött, Debrecen, Városi nyomda, 1903, (különlenyomat a debreceni evangélikus – református akadémia 1902/1903. évi évkönyvéből) 2. p.

[45] Pál Alfréd, Bosznia-Hercegovina politikai szervezete, Budapest, Eggenberger, 1913, 3 – 7. p.

[46] Corpus Iuris Hungarici – Magyar Törvénytár, CD – ROM.

[47] Finkey, 1914, 113 – 114. p.

[48] Királyfi Árpád, A bosnyák – hercegovinai tartományi illetőség és következményei, Magyar Jogászegyleti Értekezések, III. kötet, 21. füzet, 1911. július, 102. p.

[49] Geller, Leo, Bosnisch – Hercegovinische Verfassungs – und politische Grundgesetze, Wien, 1910, 8 – 9. p.

[50] Finkey ezzel ellentétes véleményt képviselt. Szerinte 1908 októbere óta Bosznia-Hercegovina a két állam területéhez tartozik, így bosnyák honos a felségértésnek a magyar büntető törvénykönyv 127. § - ba foglalt eseteit is elkövetheti. finkey, 1914, 818. p.